

En whisky vid hamnen – dagen då Greta Garbo gav filmen en röst

Berättelse

En värld som höll andan

Mot slutet av 1920-talet drabbades Hollywood av en revolution. I årtal hade biopubliken sett stumfilmer – rörliga bilder helt utan tal. Skådespelarna förmedlade allt med blickar, gester och dramatisk mimik, medan en pianist spelade musik i biografsalongen. Sedan kom ljudfilmen, och plötsligt kunde publiken höra rösterna. Det som lät som en självklar förbättring blev i själva verket ett jordskalv. Många populära stjärnor visade sig ha röster som inte alls passade deras ansikten, och åtskilliga karriärer tog slut nästan över en natt.

Frågan som upptog allra flest människor gällde dock en enda kvinna: Greta Garbo. Hon var född i Stockholm 1905, hade vuxit upp i fattigdom på Södermalm och blivit upptäckt av regissören Mauritz Stiller. I Hollywood förvandlades hon snabbt till en av världens mest dyrkade filmstjärnor, känd för sitt gåtfulla, vackra ansikte och sin tysta dramatik på den stumma duken. Men just därför var hon också en risk. Hennes filmbolag MGM hade medvetet hållit henne borta från ljudfilmen längre än sina andra stjärnor. De var helt enkelt rädda att förlora sin mest värdefulla tillgång. Ingen i publiken hade någonsin hört Greta Garbos röst. Skulle den passa bilden av henne? Och skulle hennes svenska brytning slå sönder hela mystiken?

Affischen med bara två ord

Svaret kom den 21 februari 1930, då dramat "Anna Christie" hade premiär. Filmen, som bygger på en pjäs av Eugene O'Neill, regisserades av Clarence Brown och var Garbos allra första talfilm. MGM:s marknadsförare insåg att de satt på guld. I stället för att fylla affischerna med text lät de nästan hela ytan vara tom – bara två ord stod kvar: "Garbo talks!", alltså "Garbo talar!". Slagordet var enkelt, men det träffade exakt den fråga som hela världen redan ställde sig. Nyfikenheten var enorm, och människor köade till biograferna för att äntligen få höra rösten.

Greta själv kände ingen triumf, utan snarare oro. Hon var nervös inför inspelningen och osäker på hur det skulle gå. Men hon hade en avgörande fördel som mildrade hennes svaghet: rollfiguren Anna var en svensk-amerikansk kvinna. Det betydde att Gretas brytning, som annars hade kunnat bli ett problem, i stället passade rollen perfekt. Det som många fruktade skulle bli hennes fall blev alltså en del av styrkan i prestationen.

Repliken som skakade världen

Det stora ögonblicket var skickligt fördröjt. Garbo dyker inte upp genast, utan publiken får vänta ungefär sexton minuter innan hon kommer in i bild. Hennes Anna är en sliten, trött kvinna som stiger in på en nedgången bar nere vid hamnen. Hon går fram till mannen bakom disken och

beställer något att dricka. “Ge mig en whisky, och var inte snål, vännen”, säger hon. För första gången i historien fick världen höra Greta Garbos röst på film.

Rösten var inget man hade väntat sig. Den var djup, mörk och oväntat mjuk – långt ifrån den ljusa flickröst som en del kanske hade föreställt sig. Reaktionen blev översvallande. En kritiker beskrev rösten som “rösten som skakade världen”, och publiken älskade vad de hörde. “Anna Christie” blev den mest sedda filmen i USA under hela 1930, och Greta fick senare en nominering till en Oscar för sin roll. Alla farhågor hade kommit på skam. Garbo hade inte bara överlevt övergången till ljudfilm – hon hade gjort den till en av sina största triumfer och bevisat att hennes stjärnglans höll även när hon talade.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
en revolution	en mycket stor och snabb förändring
en stumfilm	en gammal film utan ljud och tal
mimik	uttryck och rörelser i ansiktet
ett jordskalv	Nyheten kom som ett jordskalv för hela branschen.
dyrkad	beundrad väldigt mycket
gåtfull	hemlighetsfull, svår att förstå helt
en duk	den stora skärm som filmen visas på
en tillgång	något värdefullt som man äger
en brytning	när man hör att någon kommer från ett annat land
en mystik	Det finns en mystik kring det gamla huset i skogen.
en premiär	första gången en film visas
en pjäs	ett skådespel skrivet för teater
ett slagord	en kort och kraftfull mening i reklam
en rollfigur	personen som en skådespelare spelar
en prestation	något som man utför och lyckas med
nedgången	sliten och i dåligt skick
översvallande	mycket stark och positiv
en farhåga	en oro för att något ska gå dåligt
komma på skam	visa sig vara fel

Läsförståelsefrågor

1. Hur förmedlade skådespelarna känslor i stumfilmens tid?
 1. med tal och sång
 2. med blickar, gester och mimik
 3. med text på en skylt
2. Varför blev ljudfilmen ett "jordskalv" för många stjärnor?
 1. Biljetterna blev mycket dyrare
 2. Vissa hade röster som inte passade deras ansikten, och karriärer tog slut
 3. Alla filmer måste spelas in på nytt
3. Varför hade MGM hållit Garbo borta från ljudfilmen längre än andra stjärnor?
 1. Hon vägrade att tala på film
 2. De var rädda att förlora sin mest värdefulla stjärna
 3. Hon var upptagen med inspelningar i Sverige
4. Vad var smart med MGM:s affisch för "Anna Christie"?
 1. Den var full av text om filmens handling
 2. Den var nästan tom och visade bara orden "Garbo talks!"
 3. Den visade ett foto från en av hennes stumfilmer
5. Varför var Gretas svenska brytning ingen nackdel i den här rollen?
 1. Hon talade helt utan brytning
 2. Rollfiguren Anna var en svensk-amerikansk kvinna
 3. Ingen i publiken brydde sig om brytning
6. Hur byggde filmen upp spänning kring Gretas första replik?
 1. Hon syns först efter ungefär sexton minuter
 2. Hon talar redan i den första scenen
 3. Hon säger sin replik i slutet av filmen
7. Stämmer påståendena med texten? Svara *ja*, *nej* eller *det står inte i texten*.
 1. "Anna Christie" bygger på en pjäs av Eugene O'Neill.
 2. Garbos röst visade sig vara ljus och hög.
 3. Filmen blev den mest sedda filmen i USA år 1930.
 4. Garbo vann en Oscar för rollen som Anna.
8. Förklara med egna ord varför just Garbos röst var så omtalad och efterlängtd.
9. Texten säger att "alla farhågor hade kommit på skam". Vad menas med det här? Beskriv vad man var rädd för och vad som hände i stället.

10. Varför tror du att MGM valde att låta affischen vara nästan tom i stället för att skriva mycket?
11. Greta kände sig nervös, men hennes brytning blev en styrka. Vad kan den här berättelsen lära oss om att göra något svårt och nytt?

Diskussionsfrågor

- Ny teknik gjorde att vissa skådespelare förlorade sina jobb medan andra blev ännu större. Känner du till någon teknik som förändrar arbeten i dag? Vilka vinner och vilka förlorar?
- Garbo var nervös men gjorde det ändå. När är det rätt att tvinga sig att göra något man är rädd för?
- Hennes svenska brytning blev en styrka i just den här rollen. Hur kan något som känns som en nackdel ibland bli en fördel? Ge exempel från ditt eget liv.
- Reklamen "Garbo talks!" är fortfarande känd nästan hundra år senare. Vad gör ett budskap så starkt att människor minns det så länge?
- **Skriv (4 meningar):** Skriv om en gång då du gjorde något nytt och svårt fast du var nervös. Vad hände, och vad lärde du dig?